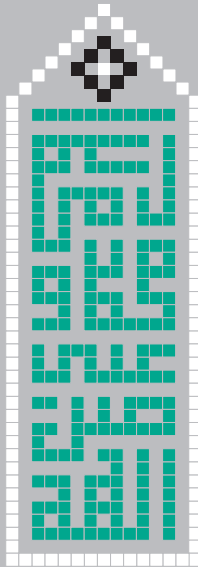

اسماء الوحيين

سرشناسه: صدیقی فرد، مرتضی، ۱۳۶۹ -

عنوان و نام پدیدآور: گرافیک و اعتراض:

نگاهی به زندگی و آثار ده طراح معترض جهان/مرتضی صدیقی فرد؛
ویراستار: سیما سرشار؛ [برای] پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی.

مشخصات نشر: تهران: شرکت انتشارات سوره مهر، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری: ۲۸۵ ص.؛ مصور.

فروست: هنر اعتراضی جهان: ۳. دبیرمجموعه محمدرضا وحیدزاده.

شابک دوره: ۵-۵۲۱-۵۳-۶۰۰-۹۷۸ شابک ج ۳: ۷-۵۲۲۵-۵۳-۶۰۰-۹۷۸

عنوان دیگر: نگاهی به زندگی و آثار ده طراح معترض معاصر جهان.

موضوع: طراحان -- سرگذشتنامه
Designers -- Biography

طراحان -- فعالیت‌های سیاسی
Designers -- Political activity

گرافیست‌ها -- سرگذشتنامه
Graphic artists -- Biography

گرافیست‌ها -- فعالیت‌های سیاسی
Graphic artists -- Political activity

هنر سیاسی
Political art

هنر -- جنبه‌های سیاسی
Art -- Political aspects

شناسه افزوده: سازمان تبلیغات اسلامی. حوزه هنری. پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی

شناسه افزوده: شرکت انتشارات سوره مهر

رده‌بندی کنگره: NK۱۳۹۰ رده‌بندی دیویی: ۴۴۴/۷۴۵

شماره کتابشناسی ملی: ۹۷۸۰۵۱۷

هنر اعتراضی جهان

۳
گرافیک و اعتراض
نگاهی به زندگی و آثار
ده طراح معترض معاصر جهان

مرتضی صدیقی فرد

انتشارات سوره مهر
وایسته به حوزه هنری
www.sooremehr.ir

تهران، خیابان حافظ،
خیابان رشت، شماره ۲۳،
صندوق پستی: ۱۷۸۱۱-۱۵۹۱۸
سامانه پیامک: ۳۰۰۵۲۱۹
تلفن: ۶۱۹۴۲
فکس: ۶۶۴۹۹۵۱
تلفن مرکز پخش: (۵ خط)
۶۶۴۶۰۹۹۳

کتاب هادر زمین ریشه دارند
طبق تقاضای نامۀ انتشارات سوره مهر و سازمان منابع طبیعی
بخشی از عواید فروش این کتاب به کاشت درخت اختصاص دارد.

نقل و چاپ نوشته‌ها منوط به اجازه رسمی از ناشر است.

فروشگاه اصفهان:

میدان انقلاب، سینما ساحل، کد پستی ۸۱۳۳۶۱۴۵۱۱
تلفن: ۰۲۱-۲۲۲۴۷۷۲۵-۶

پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی

هنر اعتراضی جهان؛ ۳

گرافیک و اعتراض

نگاهی به زندگی و آثار ده طراح معترض معاصر جهان

نویسنده: مرتضی صدیقی فرد

دبیر مجموعه: محمدرضا وحیدزاده

ویراستار: سیما سرشار

طراح جلد و گرافیک: صادق جمالی

چاپ، صحافی و لیتوگرافی: پیکان

چاپ نخست: ۱۴۰۳

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک دوره: ۵-۵۲۱-۵-۳-۶۰۰-۹۷۸

شابک جلد ۳: ۷-۵۲۲۵-۳-۶۰۰-۹۷۸

فروشگاه مرکزی:

تهران، خیابان سمیه، نرسیده به خیابان حافظ،
جنب حوزه هنری، شماره ۲۴۵، تلفن: ۸۸۹۴۹۷۹۱-۲

فروشگاه انقلاب:

تهران، میدان انقلاب، جنب سینما بهمن، شماره ۱۰۲۲
تلفن: ۶۶۴۷۶۵۸-۹

نشانی پژوهشکده:
تهران، خیابان سمیه،
حوزه هنری،
پژوهشکده
فرهنگ و هنر اسلامی
کد پستی: ۱۵۹۹۷۱۹۵۱۲
شماره تماس: ۸۸۸۹۶۳۳-۹۱۰۸۱۰۲۴۲۸

با اسکن
رمزنامه از
دیگر آشنایان
پژوهشکده
آگاه
شوید

فهرست مطالب

- ۶ پیش‌گفتار
۱۱ مقدمه نویسنده

- ۱۴ هیلدا دالاس؛ هنرمندی در کارزار نابرابری اجتماعی
۴۰ جان هارتفیلد؛ گرافیک همچون سلاحی در جنگ جهانی
۶۶ آرون داگلاس؛ پدر گرافیک رنسانس هارلم
۹۸ راثول مارتینز؛ اعتراض با رنگ‌های گرم
۱۲۲ شیگئو فوکودا؛ طناز منتقد
۱۴۶ رابی کُنال؛ فرمانده هنرمندان چریکی
۱۷۲ امیل منعم؛ در برابر غاصب
۲۰۲ ایموری داگلاس؛ وزیر پلنگ سیاه
۲۲۸ ادل رودریگز؛ مهاجر معترض
۲۵۲ جنبش پوسترسازی چیکانو

لطفاً برای دسترسی به تصاویر رنگی با کیفیت از رمزینۀ ابتدای هر بخش استفاده کنید.

باسمه المصوّر

پیش‌گفتار

نسبت هنر و سیاست؛ پرسشی به قدمت هنر و سیاست

هنر، در ذات خود چیست و چه نسبتی با سیاست دارد؟ این پرسشی است به دیرینگی تاریخ تفکر در باب هنر و به قدمت تاریخ اندیشیدن درباره سیاست. گواه این مدعا، مجموعهٔ محاورات فلسفی افلاطون است که در آن نسبت هنر و سیاست، در شماری از رساله‌ها به عنوان مضمون محوری و در بسیاری از رساله‌ها به شکل موضوعی جانبی پژوهش شده است. از آن گذشته، اهل هنر و شاعران، خود بی‌آن‌که منتظر دعوتی باشند، در کارزار سیاست حاضر می‌شدند. البته منظور ما از سیاست در این جا، صرفاً محدود به مفهوم حکمرانی و دولت نیست. مقصود از سیاست در این گفتار مطابق با فهم اصیل و کلاسیک، همانا قلمرو نقش‌آفرینی در سرنوشت عمومی و مشترک مردمان و شهرواست. سیاست در این معنا همان مدنیّت است که به موجب آن، آدمی از ورطهٔ زیست جانوری تعالی یافته و به مرتبهٔ خرد و فرهنگ و فضیلت انسانی نائل می‌گردد. در همین لحظه است که پیوند هنر و سیاست ناگزیر می‌شود. زیرا هنر نیز در تحلیل نهایی، همانا تعالی و عبور از طبیعت و درگذشتن از عادت و در نتیجه بسط ساحت فرهنگ و خرد انسانی است. هنر، به هم‌ریختن چینش طبیعی و خام امور و آرایش چیزها در طرحی نو و نظمی تازه است:

فلک را سقف بشکافیم و طرحی نو دراندازیم

پس هنر دو چهره دارد: چهره‌ای پریشان‌کننده و شکافنده و چهره‌ای نظم‌آفرین و سامان‌بخش و این هر دو، شرط گذار از وضع طبیعی و عادی به وضع متعالی و آرمانی است:

از خلاف آمد عادت بطلب کام که من

کسب جمعیت از آن زلف پریشان کردم

این هم‌آمیزی جمعیت و پریشانی یا سامان و بی‌سامانی، روح جاری در میدان سیاست نیز است؛ سیاست هم دو چهره دارد: چهره‌ای قانونی و برقرار و محافظه‌کار و چهره‌ای آشوبناک و انقلابی و معترض.

جوهرهٔ سیاسی هنر و بنیان زیباشناختی سیاست

پس اولاً هنر اساساً امری است سیاسی؛ یعنی ناگزیر در معرکهٔ سرنوشت عمومی مردمان و ملت‌ها حاضر است و ثانیاً. هم بنا بر ذات دووجهی خود و هم بنا بر ذات دوگانهٔ سیاست. چهره‌ای توفنده، ناآرام و معترض دارد. بنابراین آن‌چه ما «هنر اعتراضی» می‌نامیم، صرفاً ساحتی فرعی در هنر نیست؛ اعتراض در جوهر هنر ریشه دارد؛ چنان‌چه «هنر سیاسی» نیز برخلاف گمان خام‌اندیشان، درگرو بیرون رفتن از حدود حیات حرفه‌ای هنرمند نیست. هنر، اساساً سیاسی است؛ چنان‌چه سیاست نیز اساساً حاوی وجهی زیبایی‌شناختی است. «هنر اعتراضی» یا «هنر سیاسی» را حتی نباید گونه‌ای از گونه‌های هنر قلمداد کرد؛ چرا که در معنای عام، هر اثر هنری از چیزی اعراض می‌کند و امری را طلب می‌نماید. این مطلوب، غایت و آرمان هرچه باشد، سراسر وجود هنرمند را به جنبش وادار نموده و در تاروپود اثر هنری، حضور می‌یابد. پس سیاست وصلهٔ جور یا ناجور هنر نیست، سیاست و هنر تاروپودی درهم‌بافته را می‌مانند.

انگاره جدایی هنر و سیاست، بحران‌ها و کاستی‌ها

رویکردهایی که به هنر و سیاست نگاهی تنگ و مضیق دارند، از این بنیان وحدانی غافل‌اند. لذا در این دوقطبی ساختگی، یا جانب هنر را می‌گیرند یا طرف سیاست را:

- گروهی مدعی پیرایش هنر از سیاست و ایدئولوژی‌اند و حراست از آنچه «هنر ناب» می‌نامند را درگرو بی‌تفاوتی و فراغت هنرمند از مسئولیت اجتماعی و سیاسی می‌انگارند و تنزه‌طلبانه، هنر را در مقامی بیرون از میدان منازعات تاریخی و تمدنی می‌نشانند.

- و گروهی دست سیاست و قدرت را در مصرف بی‌مبالات هنر، آزاد گذاشته و هنر را صرفاً خادمی در دربار ارزش‌ها و طرح‌های سیاسی می‌پندارند و بدین ترتیب، هنر را به رسانه و هنرمند را به مبلغ فرومی‌کاهند.

رجوع به بنیان وحدانی هنر و سیاست، نقطه آغاز عبور از این دوقطبی مخرب است. در این بنیان وحدانی، مفهوم و مسئله «اعتراض» از مهم‌ترین مفاهیم و مسائل است.

نهاد ناآرام هنر؛ هنر و اعتراض

«هنر اعتراضی» به معنی خاص کلمه، در طول تاریخ همواره بخش مهمی از آثار هنری و ادبی را دربرگرفته است: از نمایش‌نامه‌های شهیر یونانی چون «آنتیگونه» تا داستانهای کهن ایرانی همچون «رستم و اسفندیار»؛ در دوران معاصر اما، اعتراض در عموم هنرها، پرزنگ‌تر و صریح‌تر شده است. هنر جدید، گویی به نحو مضاعفی، وجهه‌ای ناآرام و نیرویی ویرانگر دارد. این امر می‌تواند ریشه در جوهر سوپژکتیو تمدن جدید داشته باشد. شاید هم نتیجه این واقعیت است که هنر در عصر حاضر بیش از هر زمان دیگر، واجد نقش و مضمون اجتماعی و تاریخی و ناظر به حیات ناسوتی آدمی است.

از سوی دیگر ما در صحنه جهانی سیاست، با پدیده‌ای بی‌سابقه روبه‌رو هستیم: تمدن مدرن در بطن خود طرحی از قدرت فراگیر، جهانی و همه‌جانبه را به میدان آورده که نتیجه آن ظهور دولت‌های استعمارگر غربی و ساختارهای استثمارگر اقتصادی است. این شکل نوظهور از قدرت، لویاتان یا هیولای بی‌مهار است که همه چیز را فرومی‌بلعد و در خود هضم می‌کند. این قدرت، اراده خود را به اشکال گوناگون، مستقیم یا غیرمستقیم بر همه چیز تحمیل می‌کند و در این مسیر هیچ چیز مانع بسط اراده او نیست. علم و قانون و دین و فرهنگ و هنر و سایر مظاهر والای حیات انسانی نیز دستخوش دست‌اندازی این قدرت فراگیر اقتصادی و سیاسی است؛ به نحوی که این همه خود به کارگزاری در خدمت فراگیری و ریشه‌داری این نظام اقتدار جهانی بدل شده‌اند. در این میان، هستند در بین اهل فرهنگ کسانی که تن بدین نظم مقهورکننده نمی‌دهند و در پی آنند که سنگری برای رویارویی آدمی در برابر این ماشین جهانی اقتدار فراهم کنند. در این میدان، هنرمندان سرآمد و پیشرواند. «هنر اعتراضی جهان» شبکه‌ای از آگاهی و اراده‌رهای بخش جهانی است در سراسر بلاد مسکون، رویارو با نظام سرمایه‌دارانه و استعماری قدرتهای جدید. قدرتی که در شکل متمرکز، ایالات متحده آمریکا تجسم همه ابعاد و نیروهای آن است. وجود این نیروی مقهورکننده و ضرورت انسانی مقاومت در برابر آن، سومین و شاید مهمترین دلیل باشد برای این واقعیت که هنر معاصر جهان بیش از هر دوران، ماهیتی معترض و جوهری ناآرام دارد.

مجموعه «هنر اعتراضی جهان»

ایران، هم پیش و هم به‌ویژه پس از انقلاب ۵۷، از کانون‌های این مقاومت انسانی در برابر نظم مستبد جهانی است. خاستگاه و پشتوانه این مقاومت، سرمایه‌های عمیق و کهن فرهنگی و معرفتی و هنری تمدن ایران اسلامی است

که در بستر خود نموده‌های متنوعی از هنر اعتراضی و انقلابی را به بار نشاندند است. جامعه ایرانی اما درک جامعی از هنر اعتراضی در سطح جهانی ندارد. در نتیجه از سویی در میان مدعیان فرهنگ و هنر در ایران شاهد نوعی واگرایی نسبت به هنر متعهد و معترض به نظام جهانی هستیم و از سوی دیگر در میان جماعت هنر انقلابی در ایران، شاهد نوعی ناآگاهی از تجارب جهانی در این زمینه‌ایم که سبب می‌شود هنر انقلابی ایران، زبانی محلی و محدود پیدا کرده و از دست‌یابی به زبان جهانی در هنر واماند. این ضرورت‌ها انگیزه طرح تولید مجموعه کتاب‌های «هنر اعتراضی جهان» در پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی گردید. در هر مجلد از این مجموعه بنا داریم به ۱۰ هنرمند یا اثر هنری برجسته در حیطه هنر اعتراضی معاصر جهان پردازیم تا بدین ترتیب این نکته را بیازماییم که هنر متعهد، مسئول و معترض چه منزلتی در تولیدات طراز اول هنری جهان داراست.

شورش طراحان

در این مجلد که به همت جناب آقای مرتضی صدیقی فرد تألیف شده است، ده طراح بزرگ جهان از ممالک شرق و غرب و زبان‌ها و نژادهای گوناگون، در اعتراض به ستم و استکبار و استبداد و سرکوب، هم‌سرا و هم‌آوا شده‌اند. از جناب وحیدزاده نیز بابت نقش محوری در طرح ایده و دبیری این مجموعه، سپاسگزارم. همچنین شکرگزار همه همکارانم در پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی و نیز انتشارات گرمی سوره مهر هستم و توفیق همگان را در مسیر اعتلای فرهنگ غنی ایران اسلامی از خدای عزیز خواستارم.

سید حسین شهرستانی

مدیرگروه حکمت هنری پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی

مقدمه نویسنده

وقتی به طراحی گرافیک فکر می‌کنیم، ذهن ما به سمت لوگوها و مشتری‌ها و سفارش‌ها و ضرب‌الأجل‌هایشان و ردوبدل شدن پول کشیده می‌شود. وقتی به فعالیت سیاسی فکر می‌کنیم، اندیشه ما به سوی راهپیمایی‌ها و سخنرانی‌های الهام‌بخش و تظاهرات عمومی و چیزهایی از این دست سوق داده می‌شود. شاید در نظر اول، طراحی گرافیک و کنشگری سیاسی و اجتماعی با یکدیگر ارتباطی نداشته باشند؛ اما با نگاهی به روند تأثیرگذار تاریخی رشد آثار طراحی کنش‌گرانه، می‌بینیم چطور طراحی گرافیک در جایگاه رسانه‌ای اعتراضی به درستی نقش ایفا می‌کند. طراحی گرافیک زبانی جهانی است؛ زبانی که بر تصویرها و نمادها متکی است و به این ترتیب، ظرفیت پیام‌رسانی زیادی دارد. وقتی گرافیک از تبلیغات و تجارت قدم فرامی‌گذارد، تأثیرگذاری و نقش مهم خود را به درستی ایفا می‌کند.

تا اوایل قرن بیستم، طراحی گرافیک را به رسمیت نمی‌شناختند و نام و جایگاه مشخصی نداشت؛ هرچند پیش از آن، آثاری همچون کاریکاتور و نقاشی و طراحی به‌گونه‌هایی وجود داشتند که امروزه در زمره طراحی گرافیک قرار می‌گیرند. مدت‌ها قبل از این، کاریکاتور سیاسی، زمینه را برای فعالیت در طراحی کنش‌گرانه فراهم کرد. تصاویر سیاسی، از کاریکاتور و استعاره‌های بصری

برای هجو شخصیت‌ها و رویدادها استفاده می‌کردند و اغلب در روزنامه‌ها ظاهر می‌شدند و به همان شیوه طراحی گرافیک با مردم عادی ارتباط برقرار می‌کردند. در گذر زمان، استفاده از طراحی گرافیک، نمودهای مختلفی پیدا کرد که از هویت بصری یک جنبش در ابتدای قرن بیستم تا تصاویر منتشرشده در صفحات اجتماعی مجازی در قرن بیست و یکم را شامل می‌شود.

در این مجلد کوشیده‌ام این سیر تطور را با در نظر گرفتن پهنه جغرافیایی، در جریانات مختلف اجتماعی و سیاسی بکاوم. بنابراین از میان شمار زیاد هنرمندان، دست به انتخاب زدم تا زندگی ده تن از تأثیرگذارترین گرافیست‌ها را که کنش اعتراضی داشتند، به مخاطب معرفی کنم. هدف این کتاب، بررسی زندگی هنرمندان در بستر سیاسی اجتماعی زمان و مکان زیستشان است و به همین دلیل سعی کرده‌ام در فصل‌های مختلف، مختصات زمانه هنرمند را نیز ترسیم نمایم. علاوه بر این، اگرچه در تشریح آثار هنرمندان تلاش کرده‌ام رویکردی علمی حفظ شود، به دلیل انتخاب مخاطب هدف این اثر، ساختار کتاب را بر چهارچوب نشر عمومی بنا کرده‌ام و مخاطب با کتابی روایتگر مواجه است.

از نظر زمانی، سفر مخاطب کتاب از ابتدای قرن بیستم تا روزگار حاضر است و پهنه جغرافیایی متنوعی را شامل می‌شود: هنرمندانی از شرق تا غرب آسیا، آلمان، انگلستان و از شمال تا جنوب قاره آمریکا؛ یعنی افرادی که درگیر رخداد‌های سیاسی اجتماعی مختلفی شدند و از رسانه گرافیک برای بیان اعتراضشان بهره بردند. این افراد علاوه بر کنشگری، تأثیر ویژه‌ای بر هنرمندان بعد از خودشان گذاشتند و مسیر مبارزه با هنر را هموار ساختند. این کتاب حاصل پژوهشی در زندگی سیاسی هنرمندانی است که در منابع فارسی درباره آن‌ها مطلب چندانی ارائه نشده است. در انتخاب هنرمندان، در نظر داشتم در بچه‌ای به آثار هنرمندان کمتر شناخته شده در حوزه منابع فارسی باز شود. بنابراین دستیابی به آثار و اطلاعات هنرمندان نیز سخت می‌نمود که در نهایت به لطف عزیزانی که

منابع متعدد انگلیسی و آلمانی و عربی را در اختیار گذاشتند، این اثر پدید آمد. در این میان، بیان نکته‌ای درباره‌ی فصل جنبش چیکانو ضروری است. اگرچه در روند شکل‌گیری ساختار کتاب، قصد داشتم بر اشخاص متمرکز شوم، پژوهش در جنبش هنری چیکانو مرا بر این داشت که فصلی را به معرفی این جریان هنری اختصاص دهم. نکته‌ی درخور توجه این است که جنبش چیکانو برایم شخصیتی یکپارچه دارد. گویی افراد مختلف در چهارچوب این جنبش به شکل‌گیری شخصیتی فردی کمک کردند و بر این اساس چیکانو را به مثابه‌ی یک فرد در نظر گرفته و معرفی اش کرده‌ام.

در اینجا لازم می‌دانم از کسانی که بنده را در این مسیر یاری کردند، تشکر کنم. به‌طور ویژه از جیمز دایشنت، استاد تاریخ هنر و رئیس دانشکده‌ی هنر دانشگاه پوینت لوما نازاری، متشکرم که علاوه بر ارسال کتابش، آثار در دست انتشار و مصاحبه‌ها و تجربه‌های خود را درباره‌ی رابی کنال با من به اشتراک گذاشت. همچنین از لارا بلا سپاسگزارم که کتاب ارزشمند خودش را از نیویورک برایم پست کرد تا نسخه‌ی فیزیکی آثار امیل منعم را داشته باشم. علاوه بر این، حضور ارزشمند دکتر محمدرضا وحیدزاده را در کنار خودم ارج می‌نهم. بی‌شک همراهی برادرانه و نکته‌های موشکافانه‌ی ایشان در شکل‌گیری ساختار کتاب و بازخوانی فصل‌ها، زمینه‌ساز نقاط قوت این اثر است و هرآنچه کاستی است، از حقیر است که همین جا از مخاطبان محترم پوزش می‌طلبم. همچنین هست عزیزان پژوهشکده‌ی فرهنگ و هنر اسلامی، به‌طور ویژه جناب دکتر سیدحسن شهرستانی برای شکل‌گیری مجموعه‌ی «هنر اعتراضی جهان» شایسته‌ی قدردانی است. در نهایت کتاب را به همسر، سیده فاطمه فاطمی، تقدیم می‌کنم که بدون او و همراهی اش این اثر پدید نمی‌آمد.

مرتضی صدیقی فرد

خرداد ۱۴۰۲